

Київський національний торговельно-економічний університет

Кафедра світової економіки

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

**«Інституційний механізм міжнародного співробітництва протидії
іллегалізації економічної діяльності»**

(на матеріалах Київської торгово-промислової палати, м. Київ)

Студента 2 курсу, 1 групи,
спеціальності 051

«Економіка» спеціалізації

«Міжнародна економіка»

Олейнікова Микити
Дмитровича

_____ *підпис*

Науковий керівник
доктор економічних наук, доцент

Бохан Аліна Василівна

_____ *підпис*

Гарант освітньої програми
кандидат економічних наук, професор

Кудирко Людмила Петрівна

_____ *підпис*

Київ 2020

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИЗНАЧЕННЯ ІНСТИТУЦІЙНОГО МЕХАНІЗМУ ПРОТИДІЇ ІЛЛЕГАЛІЗАЦІЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	7
1.1. Сутнісні характеристики та структура іллегалізації економічної діяльності	7
1.2. Зміст інституційного механізму протидії іллегалізації економічної діяльності.....	14
Висновок до розділу 1	211
РОЗДІЛ 2. ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ КИЇВСЬКОЇ ТОРГОВО ПРОМИСЛОВОЇ ПАЛАТИ В РИНКОВИХ УМОВАХ	22
2.1. Характеристика діяльності Київської ТПП та її функціональна спрямованість	22
2.2. Аналіз ефективності діяльності Київської ТПП у розвитку міжнародних економічних зв'язків.	30
Висновок до розділу 2.....	36
РОЗДІЛ 3. УДОСКОНАЛЕННЯ ІНСТИТУЦІЙНОГО МЕХАНІЗМУ ПРОТИДІЇ ІЛЛЕГАЛІЗАЦІЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	37
3.1. Напрями удосконалення інституційних механізмів протидії іллегалізації економічних відносин в Україні.....	37
3.2. Прогнозна оцінка наслідків запропонованих заходів	45
Висновок до розділу 3.....	51
ВИСНОВКИ	52
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	55

**ОЛЕЙНИКОВ М., 2 курс (ОС «магістр»), ФМТП КНТЕУ,
спеціальність «Економіка», спеціалізація «Міжнародна економіка»**

Випускна кваліфікаційна робота присвячена дослідженню питанням інституційного механізму протидії іллегалізації економічної діяльності. Визначили сутнісні характеристики та структура іллегалізації економічної діяльності, з'ясували зміст інституційного механізму протидії іллегалізації економічної діяльності, провели оцінку ефективності діяльності та зовнішньоекономічної партнерської діяльності Київської Торгово-промислової палати. Також запропонували вдосконалення інституційного механізму протидії іллегалізації економічної діяльності за рахунок зарубіжного досвіду.

Ключові слова: протидія, іллегалізація, зовнішньоекономічна діяльність, ефективність, зовнішня торгівля, митні платежі, податки.

**OLIEINIKOV M., 2nd year (OS "Master"), FMTP KNTEU,
specialty "Economics", specialization "International Economics"**

The final qualifying work is devoted to the study of the institutional mechanism of counteracting the illegalization of economic activity. The essential characteristics and structure of illegalization of economic activity were determined, the content of the institutional mechanism of counteraction to illegalization of economic activity was clarified, the efficiency of activity and foreign economic partnership activity of the Kyiv Chamber of Commerce and Industry was assessed. They also suggested improving the institutional mechanism for counteracting the illegalization of economic activity at the expense of foreign experience.

Key words: counteraction, illegalization, foreign economic activity, efficiency, foreign trade, customs payments, taxes.

ВСТУП

Розвиток глобалізаційних процесів, масштабне переміщення фінансових ресурсів між різними країнами відкривають об'єктивні можливості для фінансування економічного росту. Проте збільшуються ризики виведення фінансових потоків у сферу тіньового обігу капіталу.

У сучасному світі немає жодної країни, жодної економіки, в якій би не існувало тіньового сектора в більших чи менших масштабах. Тіньова діяльність стає все більш диверсифікованою та розповсюджується на ті сфери, де раніше вона не проявлялась. Динамічно розвиваються тіньові міжнародні зв'язки, тіньова економіка набуває регіональних, а в деяких сферах (наприклад, торгівля наркотиками) і світових масштабів. Висока мобільність факторів виробництва, використання нових інформаційно-комунікаційних технологій призвело не тільки до формування єдиного економічного, фінансового середовища, але й до глобалізації тіньової економіки.

Іллегалізована економічна діяльність у сфері зовнішньої торгівлі – це сумнівні або протизаконні фінансово-господарські операції, які здійснюються суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності з метою мінімізації митних платежів та податків, отриманню надприбутків та вивозу фінансових ресурсів за межі країни. У сфері зовнішньої торгівлі яскраво проявляються усі форми іллегалізованої економіки, які можна структурувати за двома основними критеріями: рівень приховування від офіційного обліку та ступінь порушення законодавства.

Актуальність питання іллегалізації економічної діяльності через складність її наслідків для довгострокового зростання країни зумовила значну зацікавленість вітчизняних та зарубіжних авторів у дослідженні даного явища. Сутність, структуру та чинники іллегалізації економічної діяльності досліджували: Вишинська Т.М Некрасов В. А., Титко А. В.,

Антипов В.І., Гончарук Я.А., Гриневич А.Г., Краус Н.М., Флейчук М.І., Тихонова О. В, Єріашвілі Н.Д., Ніколаєві Н.І., Шевяков А.Ю., Осипенко О.В., з кримінологічної точки зору іллегалізацію економіки розглядали: Попович В.М., Долгова А.І., Ванюшкін С.В., Кучеров І.І., Пахомов В.Д., та інші. Проте багато аспектів цієї наукової проблеми є й досі дискусійними, недостатньо розкритими та потребують подальшого дослідження.

Метою випускної кваліфікаційної роботи є дослідження інституційного механізму протидії іллегалізації економічної діяльності.

Відповідно до зазначеної мети були поставлені наступні *завдання*:

- визначити сутнісні характеристики та структуру іллегалізації економічної діяльності;
- дослідити зміст інституційного механізму протидії іллегалізації економічної діяльності;
- охарактеризувати діяльність Київської ТПП та її функціональну спрямованість;
- проаналізувати ефективність діяльності Київської ТПП у розвитку міжнародних економічних зв'язків;
- визначити напрями удосконалення інституційних механізмів протидії іллегалізації економічних відносин в Україні;
- дослідити зарубіжний досвід діяльності торгово-промислових палат та перспективи його застосування в Україні.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, які виникають у зв'язку з процесами іллегалізації економічної сфери та діяльністю щодо протидії ним.

Предметом випускної кваліфікаційної роботи є теоретично-методичні засади та практичні підходи до формування інституційного механізму протидії іллегалізації економічної діяльності.

Методи дослідження обрані, виходячи з поставлених у роботі мети та завдань, з урахуванням його об'єкта та предмета. У роботі використані загальнонаукові та спеціальні методи пізнання явищ і процесів, пов'язаних із

криміналізацією економіки та налагодженням інституційного механізму протидії. Системний підхід дав можливість розглядати системно-структурні зв'язки між різними державними органами, що здійснюють контрольні-регулятивні та правоохоронні функції у сфері протидії економічній злочинності та є частиною інституційного механізму.

Апробація результатів дослідження: публікація наукової статті: Олейніков М. Міжнародний контекст у протидії іллегалізації економічної діяльності. Світова Економіка збірник наукових статей студентів денної форми навчання відп. ред. Г.В. Дугінець – К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2020. С 73-76.

Структура та обсяг випускної кваліфікаційної роботи. Випускна кваліфікаційна робота складається зі вступу, 3 розділів, 6 підрозділів, висновків та пропозицій, 7 рисунків, 6 таблиць та списку використаних джерел із 35 найменувань. Загальний обсяг роботи – 52 сторінки.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВИЗНАЧЕННЯ ІНСТИТУЦІЙНОГО МЕХАНІЗМУ ПРОТИДІЇ ІЛЛЕГАЛІЗАЦІЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

1.1. Сутнісні характеристики та структура іллегалізації економічної діяльності

Іллегалізована економічна діяльність у сфері зовнішньої торгівлі — це сумнівні або протизаконні фінансово-господарські операції, які здійснюються суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності з метою мінімізації митних платежів та податків, отриманню надприбутків та вивозу фінансових ресурсів за межі країни. У сфері зовнішньої торгівлі яскраво проявляються усі форми іллегалізованої економіки, які можна структурувати за двома основними критеріями: рівень приховування від офіційного обліку та ступінь порушення законодавства рис.1.1.

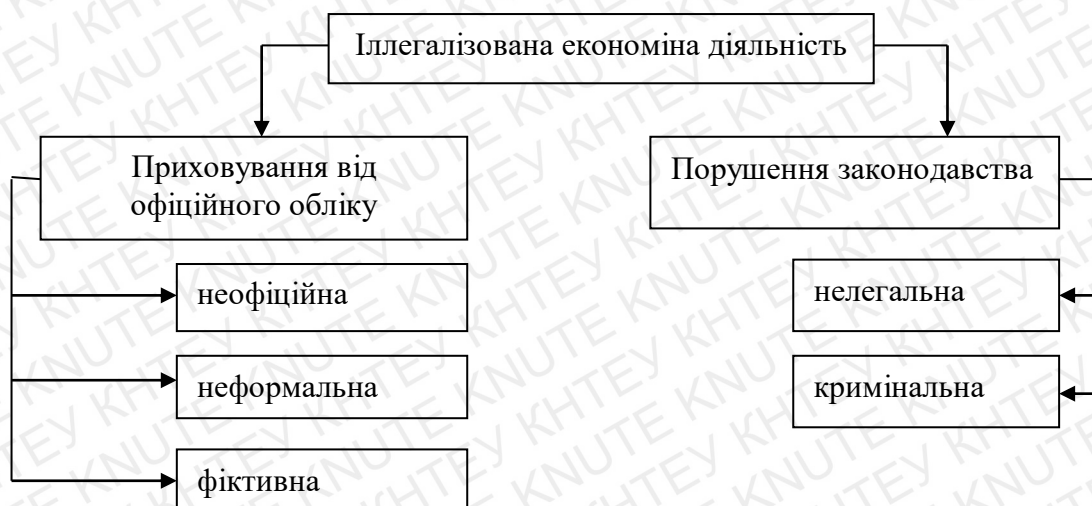

Рис.1.1. Структура іллегалізованої економічної діяльності у сфері міжнародної торгівлі

Джерело: розроблено автором на основі [11]

Для неофіційної економічної діяльності у сфері зовнішньої торгівлі характерними є порушення законодавства у формі повного або часткового ухилення від сплати митних платежів та податків при перетині товарів через кордон шляхом їх недостовірного декларування [11]. До використовуваних при цьому методів можна віднести: спотворення номенклатури, порушення

ідентифікації товарів, віднесення готових виробів до комплектуючих та деталей, зміна кількості та якості, зміна технічних характеристик, заниження реальної фактурної вартості товарів, невірне застосування критерію достатньої переробки товару, фальсифікація інформації про країну походження товарів з метою, застосування режиму найбільшого сприяння.

У розвитку неофіційної економічної діяльності у сфері зовнішньої торгівлі значну роль відіграють офшорні центри. Це зумовлено тим, що, не дивлячись на глобалізацію економіки, зберігаються відмінності між податковими ставками у різних країнах. У зв'язку з цим суб'єкти ринку намагаються мінімізувати сплату податків з використанням офшорних зон, вивести з під контроль фіскальних та правоохоронних органів частину найбільш сумнівних або протизаконних фінансово-господарських операцій.

Неофіційна економіка у сфері зовнішньої торгівлі пов'язана з діяльністю різних суб'єктів [6]:

- експортерів, які використовують трансфертні ціни з метою вивозу фінансових ресурсів та ухилення від сплати податків до бюджету;
- імпортерів, які використовують «сірі» схеми з метою ухилення від сплати податків до бюджету.

До неформальної економічної діяльності у сфері зовнішньої торгівлі можна віднести неформальну транскордонну торгівлю («неорганізований» імпорт) – легальний ввіз товарів до країни фізичними особами (як резидентами, так і не резидентами) з метою подальшого продажу на внутрішньому українському ринку. За умов такої торгівлі, Україна, окрім митних податків, втрачає також податки з прибутку від продажів ввезених товарів. Крім того, товари, ввезені людьми ніби для особистого використання, не проходять жодних перевірок та можуть бути шкідливими для здоров'я та життя населення (токсичні іграшки та радіоактивний посуд).

Такий вид торгівлі є законним, бо довести, що громадянин ввозить товари не для особистого вжитку, є майже неможливо. У сфері міжнародної

торгівлі розповсюдженні також фіктивні угоди, які використовуються для приховування реально здійсненої операції з метою: сплати по ній меншої кількості податків; вивозу фінансових ресурсів.

Найбільш яскравим прикладом фіктивної операції є псевдоекспорт. Сутність його полягає в тому, що при здійсненні контракту, який ніби передбачає експорт товару, останній митний кордон не перетинає, а реалізується всередині країни. Однак документи оформлюються як на здійснений експорт, з метою незаконного повернення податку на додану вартість (далі ПДВ) [6].

Основними тенденціями, що характеризують ситуацію у сфері адміністрування ПДВ, є: зниження економічної ефективності адміністрування ПДВ на фоні посилення галузевих та міжрегіональних диспропорцій у його відшкодуванні, щорічне збільшення кількості злочинів у структурі економічної злочинності та розмірів заподіяної ними шкоди, високий рівень латентності злочинів, недосконалість та нестабільність вітчизняного законодавства, корупційні процеси в державі та низька ефективність роботи контролюючих та правоохоронних органів [4].

Механізми незаконного відшкодування ПДВ через експортно-імпорتنі операції зображено на рис.1.2.

Неправомірне масове застосування суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності пільг по ПДВ, які направлені на стимулювання вітчизняного експорту та покращення інвестиційного клімату, не тільки завдає непоправної шкоди державному бюджету, але і гальмує здійснення належних виплат законослухняним платникам податків.

Нелегальна економічна діяльність у сфері зовнішньої торгівлі пов'язана, зокрема, з діяльністю фізичних осіб – нерезидентів, які незаконно перебувають на території України.

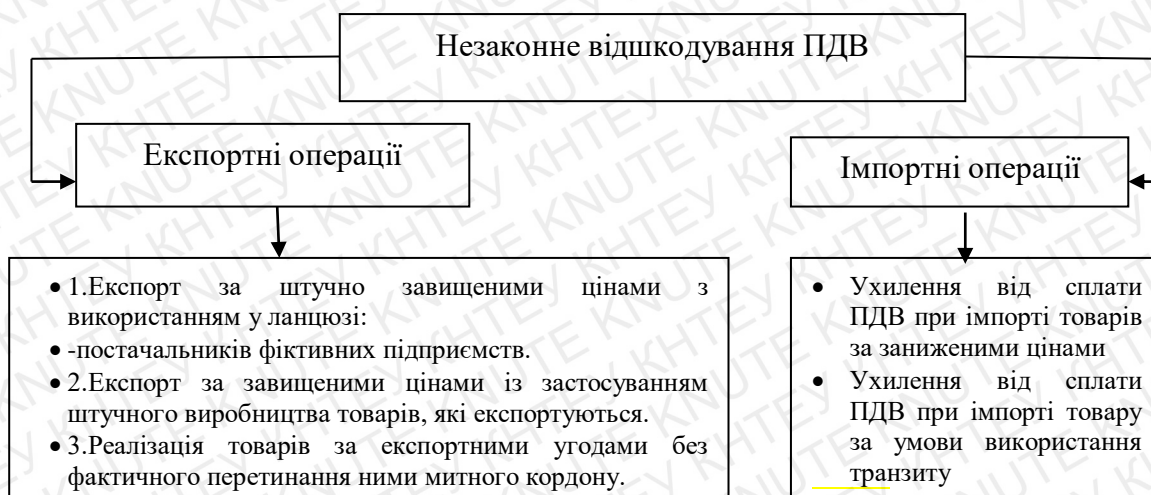

Рис. 1.2. Механізми незаконного відшкодування ПДВ через експортно-імпорتنі операції

Джерело: розроблено автором на основі [4]

Існування тісного зв'язку між нелегальною трудовою міграцією та іллегалізованою економікою є безперечним. З однієї сторони, іллегалізована економіка провокує нелегальну міграцію, пред'являючи попит саме на дешеву та беззахисну працю мігрантів, заохочуючи їх відмову від легалізації свого статусу. З іншої сторони, нелегальні мігранти в країні, для яких офіційна зайнятість є неможливою, стимулюють розвиток та процвітання іллегалізованого сектора економіки.

Кримінальна економіка у сфері зовнішньої торгівлі включає в себе дві групи правопорушень:

1. Порушення встановленого порядку переміщення матеріальних і нематеріальних об'єктів через митний кордон України [16]: контрабанда – переміщення товарів через митний кордон України поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю, вчинене у великих розмірах, а також незаконне переміщення історичних та культурних цінностей, отруйних, сильнодіючих, вибухових речовин, радіоактивних матеріалів, зброї та боєприпасів (крім гладко ствольної мисливської зброї та бойових припасів до неї), спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації, а так сама контрабанда сировинних стратегічно важливих товарів, щодо яких

законодавством встановлено відповідні правила вивезення за межі України.

2. Порухення встановленого порядку міжнародної торгівлі, а також надходжень до державного бюджету грошових коштів від суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності: 1) ухилення від сплати податків; 2) неповернення з-за кордону коштів в іноземній валюті [5].

Будь-яка економічна діяльність здійснюється при взаємодії суб'єктів. При розгляді явищ іллегалізованої економіки як похідної дід легального сектора доцільно її визначити як систему відносин між окремими індивідами, групами індивідів, індивідами та інституціональними одиницями, між окремими інституціональними одиницями з приводу виробництва, розподілу, перерозподілу, обміну та споживання матеріальних благ та послуг, результати яких з тих чи інших причин не враховуються державними органами статистики [7].

Розрізняють три рівня суб'єктних відносин, класифікованих за ієрархічною підпорядкованістю між ними.

1. Високий рівень – займають корумповані представники бюрократії, працівники великих фірм та корпорацій, державних та акціонерних підприємств які контролюють діяльність іллегалізованих структур в своїх організаціях, а також окремі працівники правоохоронних органів, пов'язані з кримінальними авторитетами. Даний рівень суб'єктів деякі економісти трактують як необхідну для іллегалізованої економіки систему влади [8].

2. Середній рівень – місце в "центрі" займають менш впливові представники тих самих соціальних груп, а також підприємці та деякі високооплачувані професіонали з числа спеціалістів, пов'язані з діяльністю іллегалізованих структур.

3. Нижчий рівень – містить значну частину спеціалістів та найманих працівників у тінювих підприємств, представників трудових колективів державних підприємств, а також безробітних, оплата праці та послуг яких залежить від діяльності іллегалізованих структур [10]. Ці суб'єкти не

володіють офіційним економічним статусом та діють без будь-якої реєстрації та контролю в сфері паралельної економіки. В. Гінзбург розглядає даний рівень як особливий сектор виробничої функції, де зайнята без офіційної реєстрації частина робочої сили.

Суб'єкти іллегалізованої економіки являють собою організаційно оформлену сукупність, діяльність якої здійснюється по налагодженому механізму з притаманним йому алгоритмом злочинів. При взаємодії різнорівневих суб'єктів у процесі іллегалізованої економічної діяльності формуються стійкі механізми нелегальних зв'язків між ними, між ними та суб'єктами легальної економіки, норми та правила, які підпорядковують їхню діяльність в тих чи інших сферах іллегалізованої економіки.

За таким підходом до суб'єктного складу, вчені розділяють всіх учасників іллегалізованих відносин на чотири групи [12]:

- 1) «тіньовики» – частина населення, безпосередньо зайнята в тіньовій сфері, яка не приховує свої нелегальні зв'язки.
- 2) «включені спостерігачі» – ті, хто знаходяться в тіньовому середовищі, спостерігають її з середини, але про особисту участь у іллегалізованих угодах не згадують.
- 3) «спостерігачі зі сторони» – респонденти, які судять про ті чи інші прояви іллегалізованої економіки, не будучи самі в неї включеними або не наважуючись в цьому зізнатися.
- 4) «жертви» – постраждалі від корупціонерів та іллегалізованих суб'єктів, але з ними ніяк не пов'язані.

Необхідно відмітити, що за певних економіко-правових умов суб'єкти іллегалізованої діяльності можуть переходити в легальний сектор і навпаки, в залежності від того, наскільки та чи інша сфера економіки сприяє досягненню основної мети – максимізації прибутку.

Порівняння легального та іллегалізованого секторів представлено у табл. 1.1.

Таблиця 1.1

Критерії порівняння легального та іллегалізованого секторів

Критерії порівняння	Легальний сектор	Іллегалізований сектор
Бар'єри входу	Високі	Низькі
Використання реклами	Обовязкове	Рідко вікиристовується
Робочий час	Регулярний	Нерегулярний
Прибуток	Нормальний	Високий
Фінансовий сервіс	Легальне кредитування	Використання особистих, тіньових зв'язків
Державні субсидії	Надаються	Відсутні
Кваліфікація	Підтверджена (відповідними дипломами та сертифікатами)	Не підтверджена

Джерело: розроблено автором на основі [2]

Іллегалізований сектор економіки приваблює суб'єктів підприємництва низькими бар'єрами входу (відсутністю необхідності отримувати ліцензії не експорт та імпорт окремих видів товарів, можливістю здійснювати операції з зовнішньої торгівлі товарами, які підлягають квотуванню без отримання дозволів), високими прибутками (за рахунок ухилення від сплати податків), використанням фізичних осіб — нерезидентів, які незаконно перебувають на території України, іллегальним кредитуванням та ін.

Таким чином, специфіка іллегалізації у сфері зовнішньої торгівлі характеризується тим, що тут правопорушення мають комплексний характер, порушуючи митне, податкове та валютне законодавство. Криміналізація відносин у сфері зовнішньої торгівлі є однією з основних загроз економічній та в цілому національній безпеці України. Вирішення даної проблеми передбачає розробку та одночасно реалізацію системи засобів по удосконаленню регулювання та контролю експортно — імпортних операцій, а також створення сприятливого інвестиційного клімату у країні.

1.2. Зміст інституційного механізму протидії іллегалізації економічної діяльності

Дослідники стверджують, що необхідність створення інституційного механізму протидії іллегалізації економічної діяльності виникає зазвичай тоді, коли економіка перебуває у транзитивному (перехідному) стані, коли суто економічні моделі та механізми саморегуляції ринку є незрілими і не працюючими. Фактично, в такому зтяжньому перехідному стані перебуває економіка України від моменту незалежності і дотепер.

Поширення тінізації економіки, глибина її вкоріненості в трансформаційних суспільствах зумовлює макроекономічні диспропорції та структурні деформації суспільно-економічного розвитку, що призводить до різкого зниження ефективності державної політики, визнання тіньової економіки однією із загроз національним інтересам країни й національній безпеці в економічній сфері.

Тіньова економіка, маючи об'єктивний характер, існує в будь-яких економічних системах. Проте в країнах із трансформаційною економікою проблема обсягу та динаміки розвитку тіньової економіки набуває особливої актуальності. Адже недооцінка, неврахування обсягу тіньової економіки призводять до значних помилок у визначенні макроекономічних показників, економічних і фінансових пропорцій, а отже, реалізації економічної політики в цілому [12].

Ступінь насичення економіки кримінальними елементами свідчить про те, що державні інституції навіть за формальної їх наявності та повноваженості не тільки не справляються з попередженням економічних злочинів, але й не реагують відповідно на вже вчинені посягання на економічний порядок. Такий стан речей підтверджується системністю та тривалістю злочинної діяльності економічного спрямування, її самовідтворенням, залученням висококваліфікованих спеціалістів до злочинних схем тощо.

Еволюція поняття інституційного механізму в економічній сфері досліджувалася багатьма вченими. Так, за свідченням С. В. Істоміна, перша згадка про інституційний механізм зустрічається у К. Поланьї. Він визначав інституційний механізм у ринковій економіці через механізм обміну: взаємний обмін на натуральній основі, редистрибуція як розвинена система перерозподілу і товарообмін [7].

Вказується на те, що, по-перше, інституційний механізм є структурною складовою господарського механізму і впливає на взаємини господарюючих суб'єктів за допомогою формування норм і правил та їх реалізації, встановлення системи контролю, коригування та інтеріоризації. По-друге, різні форми інституційного механізму притаманні різним рівням взаємин господарюючих суб'єктів. По-третє, структура інституціонального механізму проявляється через його двоїсту природу: з одного боку, виявлено ознаки механізму, з іншого боку – інституту [7].

Екстраполюючи досягнення економістів щодо розуміння інституційного механізму в кримінологічну науку, попередньо відзначимо, що магістральними в розумінні інституційного механізму протидії криміналізації економіки є такі характеристики, як організаційність, впорядкованість, системність та взаємозв'язок.

Зміст інституційного механізму протидії криміналізації економіки розкривається через трихотомію «порядок – безпека – інституційна протидія». На тісному взаємозв'язку правопорядку, державних інституцій та правової політики держави наголошує О. Воробйова. «Інституціонально-правовий порядок», органічний конкретному суспільству, складається в ході його історичного розвитку, отже, державно-правові інститути завжди відрізняються своєрідністю і соціокультурною обумовленістю. В іншому разі правові та політичні інститути, що не враховують цю специфіку, будуть відірвані від політико-правових і етнонаціональних процесів, для впорядкування і регулювання яких вони встановлюються [32].

Правопорядок втілюється в суспільстві не тільки з урахуванням інших соціально-нормативних регуляторів, а й узгоджується з ідейно-моральною та правокультурною основою. Успішна взаємодія з ними надає йому соціальної цінності і значення, а також характеризує його ефективність і соціокультурну адекватність (легітимність).

Інституційно-правовий порядок виражає не тільки державні інтереси, а й інтегрує їх з інтересами громадян і соціальних груп» [13]. Це юридично, ідеократично, комунітарно-соборно оформлена організація життєдіяльності суспільства, яка забезпечує стабільність, упорядкованість і відтворення соціально значущих і неконфліктогенних форм і моделей взаємовідносин, підтримується владно-правовою діяльністю держави і відображає при цьому специфіку розвитку національного правокультурного середовища.

Підсумок правопорядку у довгостроковій перспективі становить безпека економіки та її інфраструктури. Економіст М. Мельник справедливо відзначає, що інституційне проектування безпеки бізнессередовища України є необхідним механізмом забезпечення ефективності функціонування бізнесу та національної економічної системи загалом. Серед пріоритетів проектування безпеки він зазначає запобігання корупції та рейдерству, але в основному в якості інституційного забезпечення аналізується формування відповідної міжнародним стандартам законодавчої бази [13].

В українській науці інституційна протидія зазвичай ототожнюється із системою органів та організацій (інституцій), уповноважених на протидію злочинності в цілому або окремим її видам, із визначеними правами та обов'язками. Ефективність інституційного механізму протидії злочинності полягає в тому, що суб'єктами цілеспрямовано здійснюється запобігання злочинності; вони координаційно та субординаційно пов'язані між собою; вибудовують свою діяльність згідно з командами «керуючого механізму» системи; мають можливість вибору лінії поведінки залежно від стану об'єкта запобіжного впливу [13].

На думку професора В. Голіни, суб'єктом запобігання злочинності може бути державний орган, громадська організація, приватна установа, соціальна група, службова особа чи громадянин, які спрямовують свою діяльність на розроблення та реалізацію заходів, пов'язаних із випередженням, обмеженням, усуненням криміногенних явищ і процесів, що породжують злочини, а також на їх недопущення на різних стадіях злочинної поведінки, у зв'язку з чим мають права, обов'язки і несуть відповідальність [33].

Залежно від типу запобіжної діяльності автор виділяє суб'єктів, які визначають її основні напрями, завдання, форми (політику боротьби зі злочинністю), планують, спрямовують та контролюють її, забезпечують її правове регулювання; здійснюють безпосереднє управління і координацію окремих напрямів і учасників запобігання злочинності; виявляють та пізнають об'єкт запобіжного впливу та інформують про них інших суб'єктів; виконують запобіжні заходи щодо випередження, обмеження, усунення криміногенних явищ та процесів, захисту соціальних благ і особи; реалізують заходи щодо відвернення і припинення злочинів і злочинності [4].

Суб'єкт протидії злочинності зазнає позитивних та негативних, зовнішніх та внутрішніх впливів, які вимагають відповідної реакції задля пристосування до нових умов. Для цього суб'єкт повинен мати властивості динамічності й адаптивності, тобто здатність переборювати впливи або реагувати на них, зберігаючись або розвиваючись [11].

Для налагодженого і результативного функціонування система вимагає існування внутрішніх і зовнішніх інформаційних зв'язків передачі: керуючої інформації між суб'єктами та об'єктами управління системи протидії злочинності; інформації між іншими суб'єктами (правоохоронними органами, об'єднаннями громадян, адміністраціями, трудовими колективами підприємств, установ, організацій, громадянами) [18].

В Україні сьогодні немає науково узагальнюючих досліджень щодо

ефективності функціонування та розвитку таких інституцій, особливо їх регіональних відділень. Необхідність розроблення теоретичних положень і практичних рекомендацій щодо розвитку взаємодії промислових підприємств і торгово-промислових палат зумовила вибір теми дослідження [14].

Серед систем торгових палат країн – членів Європейського Союзу 8 систем (в Австрії, Франції, Німеччині, Греції, Італії, Люксембурзі, Нідерландах та Іспанії) працюють як організації публічного права, тобто вони створені, і їх діяльність регулюється відповідно до національного законодавства, 7 систем палат (у Бельгії, Данії, Фінляндії, Ірландії, Португалії, Великій Британії і Швеції) працюють згідно з нормами приватного права, за якими торгові палати мають статус асоціацій (наприклад, у Бельгії, Данії і Португалії) або товариств з обмеженою відповідальністю (Велика Британія, Ірландія) [5]. Ці системи відображають різні філософські підходи до функціонування торгових палат і мають різне історичне коріння та соціально-економічне підґрунтя.

Торгові палати Німеччини є організаціями публічного права з обов'язковим членством. Вони представляють три класичні галузі економіки: промисловість, торгівлю і послуги. Існують також палати, що представляють ремісництво та іншу пов'язану з цим професійну діяльність. У Німеччині нараховують понад 80 торгових палат, які мають великий ступінь фінансової та правової свободи. Їхній правовий статус, але не сама робота, знаходиться під наглядом міністрів торгівлі 16 земель (13 традиційних земель і автономних округів Гамбург, Берлін і Бремен). Зокрема, статuti палат затверджуються земельними міністрами торгівлі. У 12 землях існують палати приватного права, які мають сприяти гармонізації відносин між діловими колами і місцевими органами влади. Союз промислово-торговельних палат Німеччини (скорочено німецькою DİNT) є приватною організацією, що не контролюється урядом, і об'єднує 83 земельні палати. Головними органами управління німецьких палат є: Генеральна асамблея, вибори до якої

відбуваються на основі прямого голосування, висловленого у письмовій формі, і яка забезпечує належне представництво економічної спеціалізації відповідного регіону з особливим ухилом на представництво малого бізнесу; Адміністративна рада; Президент; Генеральний секретар, які усі разом юридично представляють палату [5].

Торгова палата Данії налічує близько 2000 членів, які переважно зайняті в оптовій торгівлі та сфері послуг. Водночас майже така ж кількість членів входить до великих асоціацій підприємців у країні, що працюють у провінціях Ютланд, Фюнен і Лолланд-Фальстер. Торгова палата Данії має свої відділення у регіонах країни, а центральний апарат палати знаходиться у приміщенні Фондової біржі Копенгагена. Торгові палати Данії захищають інтереси підприємців на національному і регіональному рівнях, що проявляється в участі представників палати у багатьох громадських організаціях. Палата Данії має право брати участь у підготовці пропозицій щодо вдосконалення законодавства з економічних питань. Управління зовнішніх зв'язків Торгової палати Данії активно працює у сфері зовнішніх економічних зв'язків у тісній співпраці з Міністерством закордонних справ та організаціями, що представляють підприємців [5].

Система торгових палат Великої Британії, із своїми стародавніми традиціями, налічує понад 100 тисяч членів. Назва «торгова палата» практично не захищена у правовому відношенні. Водночас, з січня 1997 р. було встановлено чіткі критерії для отримання права називатися торговою палатою: вона має налічувати не менше 1000 членів або мати високий ступінь інтегрованості у місцеву економічну систему. Крім того, потрібно, щоб ця організація мала продуману стратегію маркетингу щонайменше на три роки і у своїх планах передбачала сприяння зайнятості населення та підвищення кваліфікації кадрів. Кожні чотири роки Комісія з питань акредитації ТПП Великої Британії перевіряє, чи відповідає цим вимогам відповідна палата. На цей час до системи ТПП Великої Британії входить

близько 60 торгових палат. Усі вони за організаційною формою є компаніями з обмеженою відповідальністю, і серед їх членів є не тільки фірми, але й місцеві органи влади, організації, що займаються підготовкою кадрів, сприяють регіональному економічному розвитку. У цьому вони нагадують торгові палати Фінляндії. Торгові палати Великої Британії активно відстоюють інтереси різних підприємницьких кіл перед місцевими і національними органами державної влади, Палатою лордів і урядом. Органом управління палати є Рада директорів, яку безпосередньо призначають члени палати. Рада обирає Президента, віце-президентів і генерального директора. Національна рада Британської торгової палати формується за територіальною ознакою, де кожна територіальну асоціацію палат представляє свій директор. Крім того, палати, що налічують більше 2000 членів, також мають свого представника у Раді [5].

Членами Торгово-промислової палати Молдови є 588 підприємницьких структур, які представляють 20 галузей національної економіки та всі райони Молдови. Показовим є те, що 70% фірм – членів цієї організації є товаровиробниками; 20% – комерційними структурами [34]

У законодавстві Республіки Білорусь, на відміну від українського, відсутній принцип невтручання державних органів влади та їх посадових осіб у діяльність ТПП. А голова Білоруської Палати обирається та звільнюється з посади її Радою за поданням Міністерства закордонних справ Республіки Білорусь. Ця норма вказує на можливе обмеження діяльності торгово-промислової палати даної країни саме як незалежного об'єднання суб'єктів підприємницької діяльності та зацікавленість у контролі за роботою ТПП з боку держави та її посадових осіб.

Висновок до розділу 1

Виявлено, що специфіка іллегалізації у сфері зовнішньої торгівлі характеризується тим, що тут правопорушення мають комплексний характер, порушуючи митне, податкове та валютне законодавство.

Криміналізація відносин у сфері зовнішньої торгівлі є однією з основних загроз економічній та в цілому національній безпеці України. Вирішення даної проблеми передбачає розробку та одночасно реалізацію системи засобів по удосконаленню регулювання та контролю експортно — імпорتنих операцій, а також створення сприятливого інвестиційного клімату у країні.

Інституційний механізм протидії криміналізації економіки можна визначити як систему державних органів зі спеціальними та загально-соціальними функціями, що перебувають в організаційно-правовій та інформаційній взаємодії та координації з метою зниження інтенсивності процесів криміналізації економіки, нейтралізації детермінаційних факторів цих процесів та обмеження їх негативного впливу на рівень соціально-економічного розвитку держави, її фінансову та економічну безпеку.

Надано основні характеристики інституційного механізму протидії криміналізації економіки: функціональне призначення протидії економічним злочинам та пріоритетність цих завдань і функцій у рамках забезпечення законності і правопорядку, громадської та державної безпеки; спеціалізація в організаційному, кадровому та іншому ресурсному забезпеченні; диференціація завдань і функцій, виконуваних суб'єктами протидії економічним злочинам.

Констатовано про те, що будь-яка економічна діяльність здійснюється при взаємодії суб'єктів іллегалізованої економіки як похідної від легального сектора доцільно її визначати як систему відносин між окремими індивідами, групами індивідів.

РОЗДІЛ 2. ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ КИЇВСЬКОЇ ТОРГОВО-ПРОМИСЛОВОЇ ПАЛАТИ В РИНКОВИХ УМОВАХ

2.1. Характеристика діяльності Київської ТПП та її функціональна спрямованість

Київська торгово-промислова палата (Київська ТПП) – недержавна неприбуткова самоврядна організація, що об'єднує юридичних та фізичних осіб, зареєстрованих згідно законодавства України як підприємці та створена і діє згідно з Законом «Про торгово-промислові палати в Україні», прийнятим Верховною Радою України від 2 грудня 1997 року та Статуту.

Київська ТПП має на меті сприяння розвитку національної економіки та її інтеграції у світову систему, зміцнення ринкових механізмів, надання практичної допомоги підприємствам усіх форм власності і представництва інтересів підприємства організацій – членів Палати у відносинах з місцевими органами державної виконавчої влади [19].

Спектр діяльності Палати дуже широкий і спрямований на встановлення ділових контактів між українськими та зарубіжними організаціями, освоєння нових форм співробітництва, участь у здійсненні міжнародних програм та проведення ділових зустрічей, бізнес-місій, конференцій та презентацій.

Серед основних послуг, які надає Київська ТПП своїм членам – проведення експертиз, контроль якості та кількості товарів, визначення їхньої вартості, видача сертифікатів походження, декларування зовнішньоторговельних операцій, штрихове кодування, юридичний супровід, аналітика та мовні переклади, рекламно-видавничі послуги.

Послуги, що надає підприємцям Київська ТПП, за встановленими тарифами [9]:

- інформаційно-маркетингове та довідкове обслуговування;
- пошук вітчизняних та зарубіжних ділових партнерів;

- організація виставок, ярмарків та презентацій фірм у приміщенні Палати;
- реклама у каталозі “Діловий Київ” та журналі “Ділова панорама”;
- участь у бізнес-семінарах;
- надання юридичних послуг та третейський суд;
- послуги з експертизи;
- визначення коду товарів;
- оформлення сертифікату відповідності продукції в системі “CERTEX”;
- цінова експертиза контракту;
- ринкові дослідження;
- надання повного комплексу митно-брокерських послуг;
- рекламно-поліграфічні послуги;
- усні та письмові переклади з іноземних мов та на іноземні мови;
- послуги з штрихового кодування;
- послуги цінової інформації;
- організація навчання та підвищення кваліфікації фахівців підприємств-членів Палати в Україні та за кордоном;
- організація відвідувань міжнародних виставок, ярмарків та бізнес-форумів.

Організаційно структура Київської ТПП включає: відділ експертизи товарів, відділ сертифікації походження товарів, відділ експертної оцінки та цінової інформації, відділ товарної нумерації, відділ зовнішньо-економічних зв'язків, відділ декларування, юридичний відділ, центр бізнес-освіти, центр підтримки бізнесу, відділ перекладів, центр медіації та Центр медіа, реклами та інтернет-просування, відділ взаємодії з членами КТПП, підприємствами та організаціями, провідний інспектор з кадрових питань, загальний відділ та вирішення спорів. Зазначені підрозділи Плати розвиваються під впливом зовнішніх факторів та удосконалюють свої функції (рис. 2.1) [19].

Рис. 2.1. Вплив зовнішніх факторів на діяльність Київської ТПП

Джерело: розроблено автором на основі [19]

Внутрішні фактори залежать від організації роботи Палати і тому важливим є реагування та адаптація до змін саме зовнішніх факторів. ТПП України впливає у своїй діяльності враховує дію вищезазначених факторів. Це зумовлено основними функціями та послугами, які надає ця організація. Функціонуючи на рівні дорадчого органу, який на добровільних засадах об'єднує представників підприємництва, ТПП створює умови, що сприяють розвитку бізнес-відносин на всіх рівнях. Вважаємо, що такий ефект можна назвати синергією об'єднання у Торгово-промисловій палаті підприємств всіх галузей та розмірів [27].

Діяльність ТПП перебуває під впливом макро- та мікросередовище. ТПП орієнтовна на сприяння розвитку народного господарства та національної економіки, її інтеграції у світову господарську систему, формуванню сучасних промислової, фінансової і торговельної інфраструктур, створенню сприятливих умов для підприємницької діяльності, всебічному розвитку усіх видів підприємництва, не заборонених законодавством України, науково-технічних і торговельних зв'язків між українськими підприємцями та підприємцями зарубіжних країн.

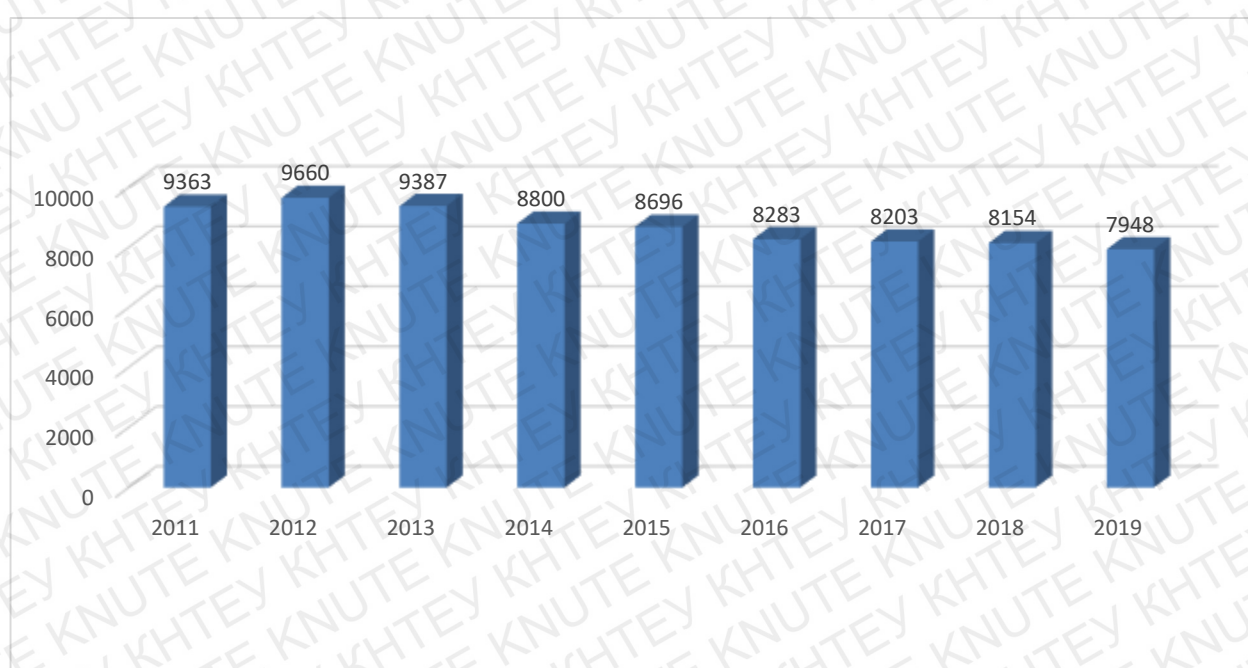

Рис. 2.3. Динаміка членської бази ТПП України за 2011-2019 рр., підприємств

Джерело: розроблено автором на основі [27]

Впродовж 2011-2019 рр. найбільша кількість членів ТПП зафіксована у 2012 р., проте, починаючи з 2013 р., її кількість зменшувалась, і у 2019 р. показник був найменшим за останні 9 років [29]. Серед загальної кількості суб'єктів господарювання України кількість членів ТПП мала наступну динаміку (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Члени ТПП серед загальної кількості суб'єктів господарської діяльності за 2015-2019 рр., одиниць

Показник	Роки 2015-2019					Зміни за 2015-2019 рр.			
	2015	2016	2017	2018	2019	2016	2017	2018	2019
Кількість членів ТПП	8696	8283	8203	8154	7948	-413	-80	-49	-206
Загальна кількість суб'єктів господарювання (у т.ч. ФОП)	1722070	1932161	1974439	1865631	180514	210091	42278	-108808	-60487
Загальна кількість підприємств в Україні	393327	341001	343440	306369	338256	-52326	2439	-37071	31887
Великі підприємства	659	497	423	383	399	-162	-74	-40	16
Середні підприємства	18859	15906	15203	14832	14937	-2953	-703	-371	105
Малі підприємства	373809	324598	327814	291154	322920	-49211	3216	-36660	31766
в т.ч. — мікропідприємства	318477	278922	284241	247695	278102	-39555	5319	-36546	30407

Джерело: розроблено автором на основі [29]

ТПП України видає сертифікати походження товару, які є необхідними документами при експортних операціях, займається штрихкодуюванням та ліцензуванням товарних знаків, інтелектуальної власності та надає інші супроводжувальні для міжнародної торгівлі послуги. Всі ці послуги є необхідними для українських експортерів. Це підтверджується меншою кореляційною залежністю обсягів членської бази від обсягу підприємств-імпортерів товарів і послуг.

Показник кореляції між обсягами діючих суб'єктів господарської діяльності та членами ТПП, робимо висновок, що членська база ТПП України розширюється більшою мірою за рахунок підприємств, орієнтованих

на експорт [29]. Діяльність ТПП у 2015-2019 рр. була прибутковою, адже величина доходів перевищувала величину витрат (рис. 2.4).

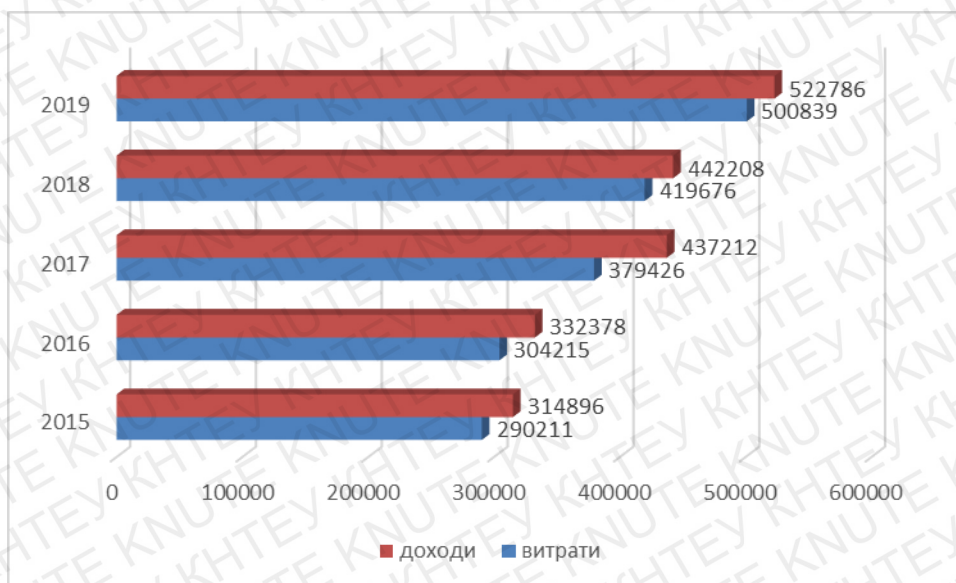

Рис. 2.4. Динаміка доходів та витрат ТПП України за 2015-2019 рр., тис. грн.

Джерело: розроблено автором на основі [29]

Варто відзначити, що зростання величини членських внесків за 2015-2019 рр. (рис. 2.5).

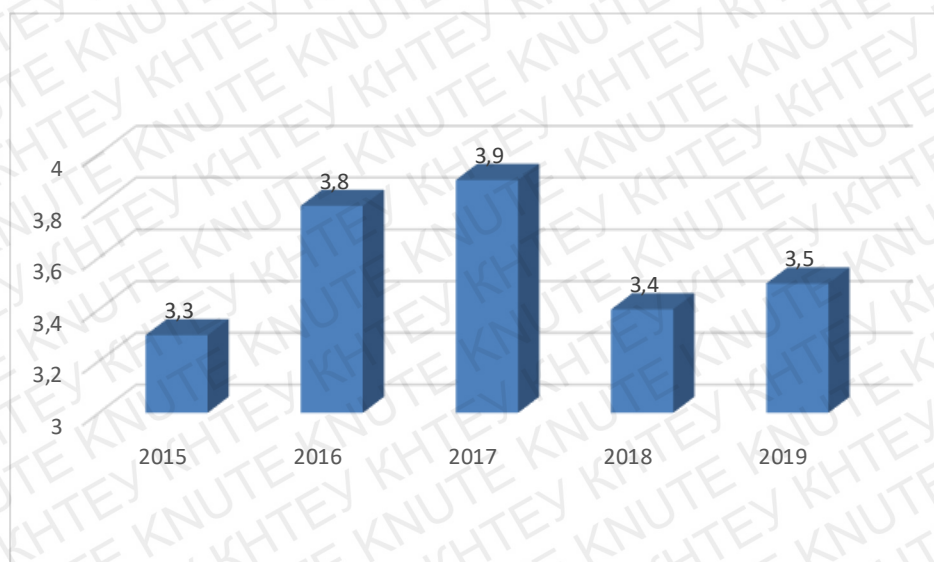

Рис. 2.5. Динаміка членських внесків ТПП у 2015-2019 рр., млн грн.

Джерело: розроблено автором на основі [29]

До головних завдань у сучасній діяльності ТПП можна віднести є:

- сприяння розвитку зовнішньоекономічних зв'язків, експорту українських товарів і послуг, подання практичної допомоги

підприємцям у проведенні торговельно-економічних операцій на внутрішньому та зовнішньому ринках, освоєнні нових форм співробітництва;

- представлення інтересів членів палати з питань господарської діяльності як в Україні, так і за її межами;
- організація взаємодії між суб'єктами підприємницької діяльності, координація їх взаємовідносин з державою в особі її органів;
- участь в організації в Україні та за кордоном професійного навчання і стажування фахівців - громадян України з питань підприємництва, розвитку конкуренції, а також у розробленні та реалізації державних і міждержавних програм у цій галузі;
- надання довідково-інформаційних послуг, основних відомостей, що не є комерційною таємницею, про діяльність українських підприємців і підприємців зарубіжних країн згідно з національним законодавством, сприяння поширенню, зокрема через засоби масової інформації, знань про економіку і науково-технічні досягнення, законодавство, звичаї та правила торгівлі в Україні і зарубіжних країнах, можливості зовнішньоекономічного співробітництва українських підприємців;
- сприяння в організації інфраструктури інформаційного обслуговування підприємництва;
- надання послуг для здійснення комерційної діяльності іноземним фірмам та організаціям;
- встановлення і розвиток зв'язків з іноземними підприємцями, а також організаціями, що об'єднують або представляють їх, участь у роботі міжнародних неурядових організацій та інших спільних організацій;

Сприяння розвитку торгових та інших звичаїв у підприємстві, участь у розробленні правил професійної етики у конкуренції для різних сфер підприємницької діяльності, галузей економіки, спілок та об'єднань підприємців. Для визначення рівня конкурентоспроможності ТПП України

нами використано метод експертних оцінок. Для цього виділимо функції, які є базовими для Торгово-промислової палати та користуються найбільшим попитом серед підприємництва (табл. 2.2). За базу для порівняння взято найбільш динамічну іноземну бізнес-асоціацію, яка діє в Україні, Американську Торгову палату [9].

Таблиця 2.2

Експертна оцінка конкурентоспроможності послуг ТПП

Функції ТПП	Послуги	Долевий коефіцієнт	Оцінка	
			Бали	Сума
Лобювання	1. Захист інтересів бізнесу (зміна законодавства, регулювання торгівлі)	0,15	6	0,9
	2. Забезпечення діалогу між підприємництвом	0,04	7	0,28
Нерухомість та виставкова діяльність	1. Оренда офісних приміщень	0,02	6	0,12
	2. Готельний бізнес	0,01	3	0,03
	3. Проведення виставок та ярмарок	0,07	6	0,42
	4. Оренда приміщень та обладнання для проведення виставок, конгресів та конференцій	0,01	7	0,07
Освітня діяльність	Проведення навчань	0,1	7	0,7
Підтримка ЗЕД	1. Видача сертифікатів походження товарів	0,15	10	1,5
	2. Видача карнетів АТА	0,05	8	0,4
	3. Засвідчення обставин форсмажору	0,08	8	0,64
	4. Правова експертиза контрактів, угод	0,03	6	0,18
	5. Проведення експертизи товарів при їх експорті та імпорті	0,07	9	0,63
	6. Декларування зовнішньоторгових вантажів	0,03	6	0,18
	7. Оцінка майна та нематеріальних активів	0,04	7	0,05
Підтримка інновацій, малого та середнього бізнесу	1. Легалізація прав інтелектуальної власності	0,01	5	0,48
	2. Послуги третейського суду	0,08	6	0,12
	3. Організація залучення інвестицій	0,02	6	0,12
	4. Підтримка інновацій	0,02	6	0,9
Сума		1		7,2

Джерело: розроблено автором на основі [9]

Таким чином, величина конкурентоспроможності коливається від 0 до 10 од. (або від 0 до 100%). Про рівень конкурентоспроможності можна судити за наступною шкалою: недостатня конкурентоспроможність продукції — 0-2 од. (0-20%), низька — 2-4 од. (20-40%), середня — 4-6 од.

(40-60%), висока — 6-8 од. (60-80%) та дуже висока — 8-10 од. (80-100%).

Отже, метод експертних оцінок конкурентоспроможності показав, що послуги Торгово-промислової палати мають високий рівень конкурентоспроможності (73%). Найвищі оцінки експертів мають монопольні та унікальні послуги Палати. Серед послуг, які є недостатньо розвиненими, можна виділити лобювання, залучення інвестицій та підтримка інновацій.

2.2. Аналіз ефективності діяльності Київської Торгово-промислової палати у розвитку міжнародних економічних зв'язків

У сфері зовнішньоекономічної діяльності Київське ТПП надають такі послуги:

- здійснюють незалежну експертизу товарів, ТПП також уповноважені Урядом України, підтверджувати походження товарів, видавати сертифікати походження, засвідчувати обставини форс-мажору, а також торговельні й портові звичаї, прийняті в Україні;
- організують спеціалізовані та універсальні виставки, ярмарки а також презентації, які сприяють популяризації продукції вітчизняного виробництва, встановлення ділових контактів, на яких підприємства мають змогу продемонструвати свою продукцію [19].

Однією із місій Палати є сприяння розвитку зовнішньоекономічних зв'язків, встановленню контактів між вітчизняними та зарубіжними підприємцями. З метою встановлення прямих зв'язків між українськими підприємцями і представниками зарубіжних ділових кіл проводяться зустрічі, переговори, семінари, конференції та інші міжнародні заходи як в Києві, так і за кордоном. Налагоджено і підтримується конструктивне співробітництво з багатьма зарубіжними посольствами та торговими місіями в Києві, а також посольствами та торговими місіями Києва за кордоном. За сприяння ТПП

Київської області вітчизняні підприємці відвідують країни, які зацікавлені в розширенні економічних зв'язків з нашою державою, а саме областю.

Київська ТПП співпрацює зі всіма Палатами своєї країни, а також з Всесвітньою Федерацією торгових палат, Міжнародною торговою палатою, Московською торгово-промисловою палатою, Бансько-Бистрицькою торгово-промисловою палатою Словацької Республіки, Карловацька Жупанівською палатою Господарча Палата Хорватії. Та найбільш тісний зв'язок Київська палата має з Білоруською Республікою, а саме Мінське і Гомельське відділення Білоруської торгово-промислової палати та представництво Білоруської палати в Україні.

ТПП Київської області налагодила зв'язки: Бразильсько-російська Палата з торгівлі, промисловості, культури і туризму; Бельгійсько-українська торгова палата; Італійська Торгово-промислова палата для іноземних країн; Міжнародний Чорноморський клуб; Південа Академія підвищення кадрів Мінпромполітики; Регіональний фонд підтримки підприємництва Київської області. В 2019 р. приділялась велика увага розширенню зовнішньо-економічних зв'язків підприємств області, інформуванню зарубіжних партнерів про економічний потенціал регіону, розвитку туристичного потенціалу Київської області.

Заходами на міжнародному рівні стали [27]: 1) проведення презентації економічного потенціалу Київської області на україно-австрійському бізнес-форумі «Україна і B2B платформа» у Відні; 2) організація та поїздки делегації області з презентацією економічного потенціалу Київщини у Західнопоморському воєводстві Польши, в м.Щепин. Обидва заходи стали можливі завдяки співпраці з Київською облдержадміністрацією.

Відповідно помітними подіями також були зустріч ділових кіл Київської області з області з керівником Бюро німецької економіки в Україні О.Маркусом, ділові зустрічі з офіційними делегаціями Республіки Чехія і Карловацької жупанії (Хорватія) – з якими було налагоджено

зовнішньоекономічні зв'язки. За результати зустрічей ТПП підготувала і надала гостям пакети комерційних пропозицій миколаївських фірм. З приводу комерційних пропозицій в ТПП розпочалася велика робота (яка є нововведенням) з пошуку потенційних партнерів для членів Палати за кордоном з використанням існуючих міжнародних платформ ділової інформації. Так, 12 підприємств включені в міжнародну біржу субконтрактинга та промислової кооперації. Київська ТПП бере участь в Міжнародній програмі East-Invest, програмах SABIT, КОМПАС та інших [9]. ТПП Київської області в зовнішньоекономічній діяльності налає послуги щодо пошуку ділових зарубіжних партнерів, надання інформації щодо вимог до продукції, кон'юнктуру міжнародного ринку.

Результатом інтенсивних ділових контактів із зарубіжними колегами було укладання договорів про співпрацю з Бансько-Бистрицької ТПП (Словаччина), Карловацкой економічною палатою (Хорватія), Північної господарською палатою (Польща). Також відбувалося протягом року надання інформації про економічний потенціал регіону та експортних можливостях миколаївських підприємств в дипломатичні установи та торговельно-економічних місій Єгипту, Канади, Німеччини, Норвегії та інших країн.

З метою аналізу показників міжнародної торгівлі України проаналізуємо показники експорту товарів з України. Ми виділили в дослідження країни, які найбільше імпортували українських товарів (у 2019 р.). Результати аналізу свідчать, що найбільшими імпортерами стали:

Підсумки 2019 року в плані зовнішньої торгівлі глобально мало відрізняються від 2018 року. Україна продовжує продавати сировину та агропродукцію, а завозити нафтопродукти, вироби з полімерів та хімічні добрива та багато готових товарів. Топ-10 країн, до яких Україна поставляла свої товари, очолюють Китай, Польща та Російська Федерація. За даними Держстату, експорт із Китаєм зріс на понад 63% порівняно із 2018 роком та становить 3,6 млрд доларів. З Польщею минулого року додалося 1,2%

експортованих товарів на 3,3 млрд доларів. Щодо РФ, експорт впав на 11,2% і протягом року становив 3,2 млрд доларів. У 2019 році Україна наростила експорт до Туреччини на 11,3%, який у грошовому еквіваленті становив 2,6 млрд доларів. Незважаючи на те, що з Італією обсяги експорту скоротились на 8%, загалом Україна поставила товарів у цю країну на 2,4 млрд доларів.

Збільшення експорту відбулося з Німеччиною (2,4 млрд доларів), Єгиптом (2,3 млрд), Нідерландами (1,8 млрд). Скоротився експорт до Індії до 2 млрд доларів та Угорщиною – до 1,6 млрд [10].

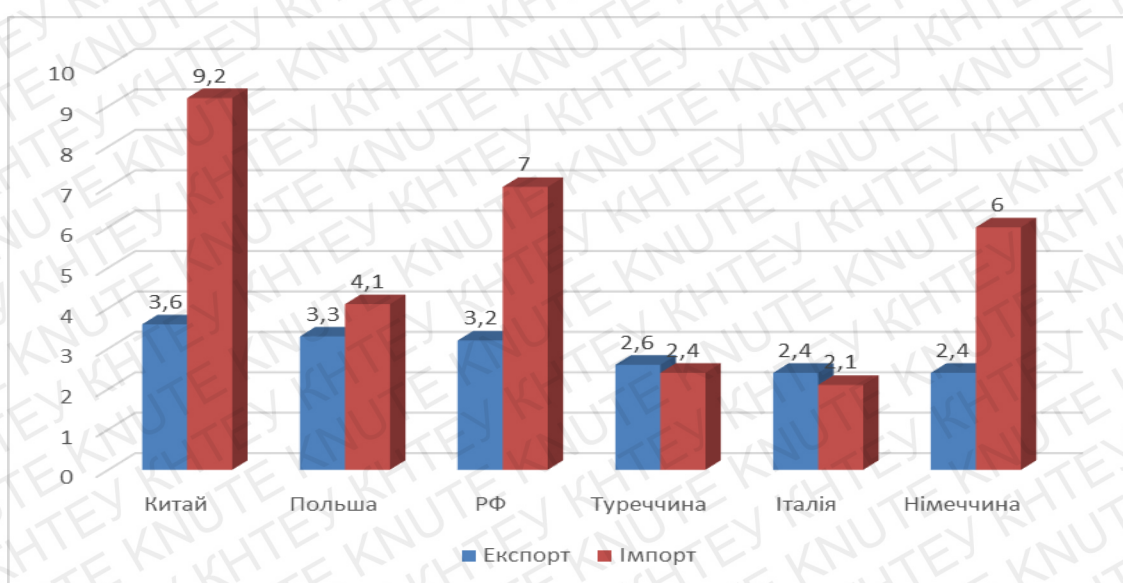

Рис.2.6. Зовнішня торгівля України товарами у 2019 році, млрд доларів

Джерело: розроблено автором на основі [10]

З країнами ЄС експорт збільшився на 3% і становив 20,8 млрд доларів. Збільшилися обсяги експорту до Білорусі (1,5 млрд доларів), Іспанії (1,5 млрд), Румунії (1 млрд), Чехії (921 млн), Індонезії (735,3 млн), Молдови (726,8 млн), Словаччини (709,6 млн), Бельгії (680,9 млн), Великої Британії (628,1 млн), Ізраїлю (620,1 млн доларів). Майже на 12% впав експорт зі США (978,9 млн), на 9% – з Іраком (584,4 млн), на 6% – з Болгарією (482,2 млн), на 18% – з Грузією (392,6 млн), на 28% – з В'єтнамом (95,5 млн). Найбільше товарів минулого року Україна завозила з Китаю (9,2 млрд), причому імпорт

збільшився майже на 21%, з РФ (7 млрд), хоча імпорт впав на 13,6% та Німеччини (6 млрд). На 4,1 млрд доларів поставили до України товарів із сусідньої Польщі. Протягом року імпорт із цієї країни зріс на 12,6%. Білорусь – навпаки втратила позиції з імпорту, але лише на один відсоток, а в грошовому еквіваленті – 3,8 млрд доларів.

Майже на 11% ми стали більше завозити товарів зі США (3,3 млрд), хоча експорт із нашої країни впав. Із Туреччини в 2019 році завезли товарів на 2,4 млрд, додавши в позиції імпорту 37,4%. На 2,1 млрд доларів поставили до України товарів з Італії, на 1,7 млрд – з Франції, на 1,6 млрд доларів – зі Швейцарії. Відчутно додали в імпорті товарів одразу кілька країн: на 30% – Литва (1,4 млрд доларів), майже на 31% – Японія (962,7 млн) та на 34% – Іспанія (844,2 млн доларів). Загалом експорт агропродукції зріс на 5,8% та склав понад 50 млрд доларів [10]. На 31% стали більше продавати рослинних продуктів (12,9 млрд). Продаж за кордон тваринних жирів та рослинної олії збільшився на 5,3% (4,7 млрд), харчових продуктів – на 6,7% (3,2 млрд). На 5,5% збільшився продаж тварин та тваринних продуктів (1,3 млрд доларів).

На 12% просіла торгівля металами та вироби з них, але все одно становила левову частку експорту (10,3 млрд). Експорт мінеральних палив, нафти та нафтопродуктів збільшився на 12,2% і досяг 4,9 млрд доларів. Продаж українських машин, обладнання, механізмів та електротехнічного обладнання впав на 4,1% (4,5 млрд). Трохи краща стала ситуація з продажем хімічної продукції, спостерігається зростання на 3,2% (1,9 млрд доларів). Полімери, пластмаси та вироби додали майже 4% експорту (721,6 млн доларів). Експорт деревини та виробів із неї скоротився на 6,3% та в грошовому вираженні становив 1,4 млрд доларів. На 20% менше стали вивозити за кордон маси з деревини та целюлози (437,8 млн доларів).

Майже на 32% більше стали продавати транспортних засобів (наземних, літальних, плаваючих). Збільшився продаж за кордон різних промтоварів, за які вторгували 872,4 млн доларів. Виробів із каменю, гіпсу та

цементу поставили за кордон на 414,7 млн, дорогоцінного та напівдорогоцінного камінню – на 89,9 млн доларів (+43,9).

Щодо імпорту, то в 2019 році він збільшився на 6,3% і загалом Україна завезла товарів на 60,8 млрд доларів. Найбільше грошей витратили на закупівлю іноземного обладнання, механізмів, машин та електротехнічного обладнання (13,3 млрд доларів), а також мінеральні палива, нафту та нафтопродукти (13 млрд) та хімічну продукцію (7,5 млрд).

На транспортні засоби витратили 6,2 млрд доларів (+35,3% порівняно із 2018 роком), на метали та вироби з них – 3,6 млрд, полімери, пластмаси та вироби з них (3,6 млрд) [10]. Харчових продуктів завезли до України на 2,6 млрд (+11,8%), рослинних продуктів – на 1,8 млрд (+17,3%), тварин та тваринних продуктів – на 1,1 млрд доларів (+16,7%). Із промислової групи товарів імпорт текстилю та виробів із нього збільшився на 18% (2,4 млрд доларів), різних промтоварів – на 15,5% (1 млрд), маси з деревини та целюлози впав на 7,6% (1 млрд), виробів із каменю, гіпсу та цементу збільшився на 2,4% (785 млн), взуття, головних уборів та парасольок збільшився майже на 30% (473,4 млн).

Висновки до розділу 2

Київська ТПП має на меті сприяння розвитку національної економіки та її інтеграції у світову систему, зміцнення ринкових механізмів, надання практичної допомоги підприємствам усіх форм власності і представництва інтересів підприємства організацій – членів Палати у відносинах з місцевими органами державної виконавчої влади.

У сфері зовнішньоекономічної діяльності Київське ТПП надають такі послуги: здійснюють незалежну експертизу товарів, ТПП також уповноважені Урядом України, підтверджувати походження товарів, видавати сертифікати походження, засвідчувати обставини форс-мажору, а також торговельні й портові звичаї, прийняті в Україні; організовують спеціалізовані та універсальні виставки, ярмарки а також презентації, які сприяють популяризації продукції вітчизняного виробництва, встановлення ділових контактів.

Київська ТПП співпрацює зі всіма Палатами своєї країни, а також з Всесвітньою Федерацією торгових палат, Міжнародною торговою палатою, Московською торгово-промисловою палатою, Бансько-Бистрицькою торгово-промисловою палатою Словацької Республіки, Карловацька Жупанівською палатою Господарча Палата Хорватії. Та найбільш тісний зв'язок Київська палата має з Білоруською Республікою, а саме Мінське і Гомельське відділення Білоруської торгово-промислової палати та представництво Білоруської палати в Україні.

Визначено, що покращення ефективності діяльності Київської ТПП сприяє розвитку бізнес-відносин на всіх рівнях за рахунок досягнення основних функцій та послуг які надає ТПП.

РОЗДІЛ 3. УДОСКОНАЛЕННЯ ІНСТИТУЦІЙНОГО МЕХАНІЗМУ ПРОТИДІЇ ІЛЛЕГАЛІЗАЦІЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

3.1. Напрями удосконалення інституційних механізмів протидії іллегалізації економічних відносин в Україні

В умовах економічної глобалізації, попри наявність спеціалізованих у сфері протидії економічній злочинності державних органів, що інституційний механізм протидії криміналізації економіки в Україні як такий досі не склався. Функціонують розрізнені, іноді з дублюючими функціями органи та установи, основною проблемою діяльності яких є відсутність координованості.

Поряд із цим декриміналізація економіки входить до стратегічних засад державної політики України, що і підтверджує Закон України «Про основи національної безпеки України», згідно зі статтею 7 якого тінізацію національної економіки визнано однією із загроз національним інтересам і національній безпеці України в економічній сфері [23].

Оскільки в умовах дисфункцій державних органів тіньова та кримінальна економіка виконують компенсаторні функції задля задоволення мотивуючих інтересів учасників господарських відносин, очевидно є необхідність у формуванні інституцій, які б нейтралізували функціональність кримінальної економіки як суспільного інституту.

Протидія злочинності охоплює три сфери суспільних відносин [17]:

- 1) загальна організація протидії злочинності – це сукупність організаційних (облік, реєстрація), управлінських (прогнозування, планування, координація, визначення стратегії і тактики), профілактичних (реалізація програм і планів, здійснення профілактичних заходів), контрольних (вивчення практики, встановлення тенденцій злочинності) та інших дій різноманітних органів та установ, які взаємодіють для досягнення спільних результатів;
- 2) правоохоронна діяльність – система заходів з реалізації

правоохоронних та/або правозастосовних функцій державними органами, громадськими організаціями чи громадянами;

3) попередження злочинності – це здійснення спеціальними суб'єктами передбачених законом заходів для недопущення розвитку злочинного наміру на попередніх стадіях вчинення злочину, виявлення ознак скоєних злочинів, встановлення осіб, які їх скоїли, притягнення цих осіб до відповідальності, відновлення порушених прав, свобод і законних інтересів громадян та відшкодування збитків від злочинних дій. Вчені виділяють такі форми діяльності щодо попередження злочинності залежно від ієрархії причин та умов злочинності: загальносоціальну, спеціальну (кримінологічну) та індивідуальну профілактику злочинів.

Оскільки Україна з огляду на процеси криміналізації економіки перебуває у пошуку оптимального балансу між регулюючою та репресивною парадигмами в процесі реформування відповідних державних органів, потрібно визначитися з моделями запозичення інститутів та інституцій. В європейських країнах, так само як в Україні, система протидії економічній злочинності складається з таких основних елементів: поліцейські органи; спеціалізовані правоохоронні органи; податкові служби; митні служби; органи фінансової розвідки [24].

Перший варіант розподілу повноважень у сфері протидії економічній злочинності – суто «поліцейський» підхід, коли ці функції інтегровані в діяльність поліцейських органів як один із напрямів діяльності. У Данії і Норвегії поліція поєднує функції протидії традиційній злочинності щодо порушення майнових прав, а також порушенням податкового, митного законодавства, відмиванню брудних грошей. Податкові і митні служби в цих країнах не мають правоохоронних повноважень і здійснюють тільки фіскальне адміністрування. Поза межами Європи подібну модель має Японія. Словенська модель відрізняється від окресленої тим, що фінансова розвідка віднесена до функцій міністерства фінансів.

Другий варіант інтеграції повноважень – «централізований» – дає Італія. Ця країна має потужну воєнізовану правоохоронну структуру, що спеціалізується на всіх видах економічних злочинів. Фінансова гвардія (Guardia di Finanza) Італії адміністративно підпорядкована міністерству економіки і фінансів. Цьому ж міністерству підпорядкований орган фінансової розвідки, але він не входить до структури Фінансової гвардії. Така модель має більш ніж вікову історію. Вона відбиває італійський досвід держаного будівництва й особливості географічного положення країни.

Третій варіант інституційної інтеграції полягає в об'єднанні податкових і митних служб у якості правоохоронних органів у рамках однієї адміністративної структури. Таку модель мають Австрія, Великобританія, Ірландія, Нідерланди, Португалія, Іспанія, а поза межами Європи – Південна Африка. Однак така організація не охоплює всі функції. Злочини, не пов'язані з порушеннями податкового і митного законодавства (або у випадках, коли такі правопорушення не є визначальними) належать до компетенції поліції. Крім того, в усіх зазначених країнах, окрім Іспанії і Південної Африки, поліція здійснює і функції фінансової розвідки (в Іспанії і Південній Африці – міністерство фінансів) [26].

Однією з найважливіших складових у справі боротьби зі злочинністю в економічній сфері є продумані форми координації суб'єктів попереджувальної діяльності, які передбачають забезпечення цілеспрямованих і ефективних заходів боротьби з економічною злочинністю, вибір єдиного підходу до вирішення різносторонніх організаційних і процесуальних питань; сприяння усуненню дублювання в діяльності правоохоронних і контролюючих органів у даній сфері [8].

Для обмеження можливостей криміналітету впливати на процеси в економічній сфері уявляється доцільним здійснити заходи щодо вдосконалення структури й умов функціонування державних органів, які здійснюють контрольно-регулюючі функції в економічній сфері, а також

переорієнтувати правоохоронні органи з виявлення незначних економічних злочинів на викриття найнебезпечніших злочинів у тих сферах, де вони набули особливого поширення і завдають найбільших збитків державі.

Державними органами (інституціями), що беруть участь у зупиненні або недопущенні кримінальних процесів в економічній сфері, є такі категорії:

- 1) ті, які здійснюють контрольню-регулятивні функції у сфері економіки (або неспеціалізовані суб'єкти; деякі з них з ознаками спеціалізації, наприклад Державна служба фінансового моніторингу та деякі органи в структурі Держфіскальної служби);
- 2) ті, що виконують охоронну функцію (система правоохоронних органів або спеціалізовані суб'єкти);
- 3) ті, що здійснюють правосуддя (господарське та кримінальне провадження) [27].

Таблиця 3.1

Державні органи (інституції), що беруть участь у протидії криміналізації економіки

Спеціалізовані	Неспеціалізовані (беруть участь)
Спеціальний підрозділ Міністерства внутрішніх справ України: - Департамент протидії злочинності у сфері економіки.	Міністерства - Міністерство економічного розвитку і торгівлі, - Міністерство фінансів України - Міністерство юстиції України - інші.
Спеціальні підрозділи Служби безпеки України: - підрозділ контррозвідального захисту інтересів держави в сфері економічної безпеки; - підрозділ боротьби з корупцією та організованою злочинністю.	Окремі відомства: - Державна служба фінансового моніторингу - Національний банк України - Фонд державного майна, - Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку; - Антимонопольний комітет, - інші.
Спеціальні підрозділи Державної фіскальної служби України: - Головне слідче управління фінансових розслідувань; - Департамент боротьби з відмиванням доходів, одержаних злочинним шляхом; - Департамент аналізу ризиків та протидії митним правопорушенням.	Інші державні: - антикорупційні органи; - органи та установи Державної фіскальної служби, крім зазначених спеціалізованих; - органи внутрішніх справ, Служби безпеки України, органи прокуратури України; крім зазначених спеціалізованих.

Джерело: розроблено автором на основі [34]

Незважаючи на відносну самостійність, різновідомчість та різнопідпорядкованість вказаних органів, їх система повинна складати цілісний інституційний механізм, який на рівні міжвідомчої або інформаційної співпраці або на рівні преюдиції в цілому спрямований на досягнення основної мети – економічної безпеки від загроз криміногенного характеру. Вказане набуває особливої ваги з огляду на те, що результативність та доцільність заходів, що вживають контрольно-регулюючі суб'єкти в межах своїх повноважень, впливають на діяльність (пожвавлення, ефективність) правоохоронних та судових органів.

Контрольно-регулятивні функції неспеціалізованих суб'єктів, які, звичайно, в першу чергу, спрямовані на створення сприятливих умов для інвестицій та господарської діяльності, мають також випереджувальне значення. Продемонструємо на прикладі одного з них [27].

Міністерство економічного розвитку і торгівлі України функціонує на підставі положення та має основним завданням розвиток підприємництва та економіки в цілому. Між тим частина діяльності безпосередньо стосується нейтралізації факторів криміналізації економіки. Так, зокрема, в його структурі працює Департамент регулювання державних закупівель, який визначає правову політику в цій сфері та координує роботу системи держзакупівель.

Ціль Департаменту – створення такої системи, яка дасть змогу максимально задовольнити суспільні й державні потреби за найвигіднішою ціною. В оновленій системі бізнес охоче братиме участь у держзакупівлях, а природна конкуренція знищить корупцію. Досвідчені закупівельники будуть розуміти ринок і зможуть ефективно забезпечити своє підприємство якісними товарами, послугами та роботами.

Крім того, Міністерство економічного розвитку і торгівлі України є уповноваженим застосовувати так звані спеціальні санкції до суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, що порушують законодавство, наприклад

тимчасове зупинення діяльності відповідно до статті 37 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність», на підставі подання Служби безпеки України вих. від 29.01.2015 № 14/1634, вх. від 30.01.2015 № 05/7238-15 [18]. Санкції, зазначені у статті 37, застосовуються Міністерством за поданням органів доходів і зборів та контрольно-ревізійної служби, правоохоронних органів, органів Антимонопольного комітету України, національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, та Національного банку України або за рішенням суду.

Санкції, зазначені у статті, можуть бути застосовані до суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності або іноземних суб'єктів господарської діяльності протягом трьох років з дня виявлення порушення законодавства [19]. Санкції застосовуються в разі порушення суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності або іноземними суб'єктами господарської діяльності валютного, митного, податкового, іншого законодавства, що встановлює певні заборони, обмеження або порядок здійснення зовнішньоекономічних операцій, та в разі проведення ними дій, які можуть зашкодити інтересам національної економічної безпеки. Відповідно налагоджена й взаємодія з правоохоронними органами [18].

Процеси тінізації та криміналізації економіки негативно впливають на проведення реформ та функціонування контролюючих органів. Експертами виділені наступні ризики з боку тінізації економіки для результативності реформ [29]:

- збереження високого рівня тінізації фінансових потоків загрожує досягненню цілей стабілізації державного бюджету та знижує потенціал реформування фінансової системи;
- недостатня надійність вітчизняного фондового ринку та страхових інститутів, спричинені їх інтегрованістю у тіньові схеми, є ризиком для запровадження її рівня пенсійної системи та переходу на страхову модель охорони здоров'я;

- спотворення механізмів конкуренції внаслідок значних масштабів тінізації діяльності економічних суб'єктів та недостатня надійність вітчизняного фондового ринку через високий рівень тінізації фінансових потоків негативно позначаються на результативності реформ, спрямованих на покращення бізнес-клімату та залучення інвестицій.;
- неформальна зайнятість та тінізація заробітних плат негативно позначаються на розмірах страхових внесків до пенсійного фонду, фондів соціального страхування та обсягах надходжень до бюджету, що негативно впливає на стабільність системи державних фінансів та солідарної пенсійної системи, стримують нагромадження коштів накопичувальної складової пенсійної системи та розвиток її інвестиційного потенціалу;
- маніпуляції з розміром офіційних доходів дозволяють нелегально працюючим та працюючим, що отримують частку заробітної плати «у конвертах», необґрунтовано отримувати від держави соціальну підтримку, що може негативно позначитися на результативності вирішення завдань реформи системи соціальної підтримки;
- тінізація земельних відносин перешкоджає формуванню ефективних механізмів управління ринком землі у контексті земельної реформи, реалізація земельної реформи без належного забезпечення інвентаризації, обліку, оцінки та контролю використання земель сприятиме подальшій тінізації ринку землі та створюватиме умови для легалізації правопорушень [22].

Протидія та запобігання злочинності є головною спеціальнокримінологічною функцією в межах правоохоронної та правозастосовної діяльності. Спільним для підрозділів та служб правоохоронних органів є те, що функція протидії та запобігання злочинності виділена в окремий самостійний напрям діяльності. Зміст даної функції

полягає у виявленні та ліквідації криміногенних явищ, профілактиці, запобіганні, припиненні злочинів, усуненні причин та умов, що сприяють їх вчиненню, попередженні рецидиву, здійсненні постпенітенціарного контролю за реалізацією заходів протидії злочинності [14].

У системі МВС України діють департаменти та управління, які проводять боротьбу як із загальнокримінальною, так і з економічною злочинністю. Державна служба боротьби з економічною злочинністю була створена 5 липня 1993 року відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України № 510.

Основними завданнями Департаменту та відповідних структурних підрозділів на місцях визначено:

- 1) участь у формуванні та забезпеченні реалізації державної політики у сфері боротьби зі злочинністю, захисту економіки та об'єктів права власності;
- 2) своєчасне припинення злочинів у сфері економіки та запобігання їм;
- 3) аналіз, прогнозування криміногенних процесів у сфері економічної діяльності та своєчасне інформування про них керівництва МВС України та інших органів виконавчої влади;
- 4) виявлення та припинення фактів порушення прав інтелектуальної власності;
- 5) виявлення причин і умов, які сприяють учиненню правопорушень у сфері економіки, та вжиття заходів щодо їх усунення [17].

Основними напрямками реалізації запобіжної функції прокуратурою вважалися: кримінологічний аналіз злочинності, участь у розробці заходів її запобігання, нагляд за дотриманням законодавства про запобігання злочинності, сприяння профілактичній роботі громадськості, участь у правовому вихованні громадян та координація дій правоохоронних органів [30].

Таким чином, система спеціально уповноважених державних органів

складається в єдиний інституційний механізм при дотриманні таких методологічно важливих умов:

1) оскільки тіньова та кримінальна економіка набувають рис соціального інституту, то їй протидія має базуватися на поєднанні діяльності контрольно-регулятивних інституцій, що створюють сприятливі умови господарювання, та інституцій правоохоронного профілю, що забезпечують законність та підтримання правопорядку;

2) диверсифікований характер економічної діяльності, різновекторність схем та сфер криміналізації економіки передбачає застосування системи комплексних заходів, що належать до компетенції широкого кола органів та відомств. Це, з одного боку, обумовлює участь різнопідпорядкованих державних інституцій, але, з іншого боку, повинно передбачати єдині принципи їх діяльності та єдину мету – захист економіки;

3) ефективність дії інституційного механізму забезпечується чітким розподілом функцій та обов'язків, що виключає протиріччя інституційно-правового характеру, а також налагодженням міжвідомчої та інформаційної співпраці.

3.2. Прогнозна оцінка наслідків запропонованих заходів

На основі дослідження світового та вітчизняного досвіду до функціонально-стратегічних напрямів розвитку взаємодії торгово-промислових палат і промислових підприємств віднесено:

- участь ТПП у формуванні та реалізації стратегії інноваційного розвитку національної економіки;
- розширення співпраці з органами державної влади й управління, структурами цивільного суспільства;
- активізацію діяльності палат з формування соціальної відповідальності та позитивного іміджу вітчизняного підприємництва;

- підвищення ролі малого й середнього підприємництва в економічному та соціальному житті суспільства;
- розширення та поглиблення міжнародної співпраці;
- розширення спектра та підвищення якості послуг, що надаються торгово-промисловими палатами підприємницьким структурам;
- інформаційне забезпечення діяльності системи торгово-промислових палат.

Одним з найважливіших напрямів взаємодії є сприяння інноваційному розвитку вітчизняної економіки за рахунок формування інформаційної бази субконтрактингової форми організації виробництва. Субконтрактинг визнаний у всьому світі як ефективний спосіб організації промислового виробництва та важливий інструмент підвищення його конкурентоспроможності за рахунок поширення коопераційних схем взаємодії [21].

Проблемою функціонування господарської моделі субконтрактингу, що перешкоджає її становленню в Україні, є відсутність або недоступність інформації: великі промислові підприємства практично не мають інформації про потенційні можливості малих. Саме торгово-промислові палати задовольняють усі сформульовані вимоги та відіграють подвійну роль у даному процесі. Як організація, що повинна сприяти розвитку підприємств, торгово-промислова палата має бути базою субконтрактингової взаємодії, створюючи відповідне інформаційне поле; з іншого боку, сама палата може виступати як субконтрактор в інформаційній сфері.

Сучасні методи, що використовуються для оцінювання масштабів тіньової діяльності є універсальними, надзвичайно трудомісткі і охоплюють усі міжнародні операції, та надають можливості проаналізувати динаміку обсягів тіньової діяльності у сфері зовнішньої торгівлі. Також доцільно застосовувати метод розбіжностей даних – «дзеркальна статистика», сутність якого полягає у зіставленні показників імпорту товарів однієї конкретної

країни з відповідними показниками експорту країни-партнера та навпаки. Дзеркальна статистика є порівняно новим науковим напрямом економічної науки та одним з пріоритетних напрямів розвитку статистики міжнародної торгівлі

Результати оцінювання динаміки іллегалізації надають можливість враховувати тіньову складову у розвитку міжнародного сектора, причини її виникнення, що сприяє визначенню засобів і заходів з її подолання. Такими заходами є удосконалення законодавчої системи, стимулювання легалізації підприємницької діяльності, координація роботи усіх контролюючих і правоохоронних органів відповідно до їхніх повноважень та компетенцій, системна боротьба з корупцією, регулювання діяльності компаній, які зареєстровані в офшорних зонах та власники яких – фізичні або юридичні особи – резиденти України, запровадження обов'язкового звітування резидентів щодо активів і діяльності за кордоном, визначення правил трансфертного ціноутворення з метою протидії маніпулюванням цінами на товари у транзакціях, які здійснюються між пов'язаними особами-резидентами різних країн. Реалізація запропонованих заходів детінізації економіки у цілому і міжнародній діяльності зокрема забезпечить поступальний розвиток вітчизняного підприємництва.

Треба визнати, що оцінка іллегальних явищ у контексті економічної безпеки є далеко не однозначною, у наукових колах спостерігається відсутність єдиної позиції щодо оцінки ролі іллегального сектору економічної діяльності, частина дослідників вважає, що недоцільно казати про існування соціально-позитивної чи навіть соціальнонейтральної складової «тіньової» економіки, яка виступає як суцільна соціальнонегативна система у відношенні до інтересів централізованих ланок управління [8, с. 47], інші доходять висновку, що «тіньова» економіка виступає похідною структурою, основна функція якої — не заважати, а сприяти офіційній економічній системі, коли в останній виявляються збої і розлади. [35, с. 306].

Таблиця 3.2

Прогноз наслідків протидії іллегалізації

Заходи	Наслідки	Оптимістичний сценарій	Песимістичний сценарій
Прийняття ефективних нормативно правових актів з протидії іллегалізації	Залучення до реалізації стратегії легалізації представників міжнародних організацій, спеціалізованих на протидії нелегальному господарюванню.	Забезпечення прозорості та послідовності діяльності судів, фондового ринку та ринку цінних паперів	Зростання рівня криміналізації економіки внаслідок її наповнення різними формами кримінального промислу, з можливістю обійти закон
Посилення каральних заходів щодо організації іллегалізаційних процесів	Реальне та радикальне посилення заходів та процедур щодо іллегалізації у здійсненні підприємницької діяльності;	Сприяння розвитку легального виробництва товарів і послуг шляхом витрат у легальному секторі частини доходів, зароблених у «тіньовому»	Суттєве зменшення доходної частини державного і місцевих бюджетів, що обмежує можливість виконання державою своїх функцій, створюючи, у свою чергу, загрозу соц. стабільності в країні
Підвищення мотивації щодо діяльності суб'єктів господарювання в офіційному секторі економіки	Запровадження податкових стимулів до нагромадження та інвестування коштів в офіційний сектор юридичними особами.	Зниження рівня реального безробіття, можливість реалізації професійного потенціалу та підвищення добробуту населення	Зменшення кількості ліцензій, дозволів, реєстраційних документів, запровадження адекватної процедури видавання документів

Продовження таблиці 3.2

Вдосконалення методи ки розрахунку критеріїв тіньової економіки	Такий захід дасть змогу застосувати наявні методичні розробки щодо виявлення напівлегальних фінансово-промислових угруповань та ліквідація виявлених схем іллегалізації капіталу.	Деїллегалізації економіки та підвищення рівня економічної безпеки України, модернізація національної податкової системи у напрямку спрощення системи оподаткування.	Деформування структури економіки внаслідок наростання інноваційних ризиків.
Запровадження уніфікованих стандартів податкової, фінансової, статистичної та бухгалтерської звітності підприємств та організацій всіх форм власності.	Обов'язкове обґрунтування джерел походження грошових коштів при купівлі та продажу товарів.	Забезпечення належності нормативно-правової бази антикорупційного спрямування, що відповідає міжнародним стандартам, сучасній світовій практиці протидії тінізації фінансових процесів та враховує специфіку вітчизняної економіки;	Деформування структури економіки внаслідок наростання інноваційних ризиків, спекулятивної діяльності у фінансовому секторі

Джерело: розроблено автором на основі [36]

На мою думку, запропонованні заходи також зможуть привнести такі позитивні ефекти як:

- підвищення рівня конкурентоспроможності національних економік та господарюючих суб'єктів шляхом забезпечення конкурентних переваг підприємств, що здійснюють тіньову економічну діяльність;
- наповнення ринку в умовах дефіциту нелегально виробленими товарами та послугами, що дає можливість стримувати інфляційні процеси.
- зниження розміру та зменшення кількості податків і зборів,

створення адекватного механізму їх стягнення;

- зміцнення системи громадського контролю, підґрунтям чого слугуватиме тісна взаємодія неурядових організацій.

Отже, питання ілєгалізації економіки має безумовно системний характер, то і протидіяти йому повинна комплексна система політичних, правових, економічних, організаційних, технічних, виховних заходів національного рівня, спрямована на витіснення «тіньової» економіки і зменшення її частки у реальному ВВП шляхом подолання та викорінення причин та передумов ілєгалічних явищ та процесів, основою якої мають бути не репресивні, а економічні важелі. В умовах спрямування дій органами державної влади в напрямі протидії тінізації фінансово-економічного сектору основним цільовим орієнтиром виступають результуючі індикатори, що характеризують зменшення обсягів, масштабів тіньових операцій, та індикатори соціального, екологічного та економічного розвитку, що взаємопов'язані з показниками тінізації.

Висновок до розділу 3

Україна з огляду на процеси криміналізації економіки перебуває у пошуку оптимального балансу між регулюючою та репресивною парадигмами в процесі реформування відповідних державних органів, потрібно визначитися з моделями запозичення інститутів та інституцій. В Україні система протидії економічній злочинності складається з таких основних елементів: поліцейські органи; спеціалізовані правоохоронні органи; податкові служби; митні служби; органи фінансової розвідки. Однією з найважливіших складових у справі боротьби зі злочинністю в економічній сфері є попереджувальну діяльність, проведення ефективних заходів боротьби з економічною злочинністю, вибір єдиного підходу до вирішення організаційних і процесуальних питань; усунення дублювання в діяльності правоохоронних і контролюючих органів у даній сфері.

ТПП України є членом Міжнародної торгової палати і Всесвітньої федерації палат, Асоціації торгово-промислових палат Європи, Ділової ради Чорноморського економічного співтовариства, Асоціації ТПП Центральної Європейської Ініціативи. ТПП України має в 11 країнах світу своїх представників, підтримує партнерські зв'язки з аналогічними національними та регіональними структурами майже у 90 країнах світу.

В даний час існуюча в Україні система організації діяльності Палати та її взаємодії з промисловими підприємствами відповідає євразійській моделі. Позитивними особливостями цієї моделі є відсутність державного втручання, фінансова незалежність і добровільне членство.

Запропоновано розвивати взаємодію промислових підприємств і ТПП виділити два рівні формування стратегії взаємодії: загальний (на рівні виявлення тенденцій розвитку інституту торгово-промислових палат як такого) та рівень функціональних стратегій (стратегій функціональної взаємодії).

ВИСНОВКИ

Іллегалізована економічна діяльність у сфері зовнішньої торгівлі — це сумнівні або протизаконні фінансово-господарські операції, які здійснюються суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності з метою мінімізації митних платежів та податків, отриманню надприбутків та вивозу фінансових ресурсів за межі країни.

Неофіційна економіка у сфері зовнішньої торгівлі пов'язана з діяльністю різних суб'єктів: експортерів, які використовують трансфертні ціни з метою вивозу фінансових ресурсів та ухилення від сплати податків до бюджету; імпортерів, які використовують "сірі" схеми з метою ухилення від сплати податків до бюджету. Нелегальна економічна діяльність у сфері зовнішньої торгівлі пов'язана, зокрема, з діяльністю фізичних осіб — нерезидентів, які незаконно перебувають на території України.

Існування тісного зв'язку між нелегальною трудовою міграцією та іллегалізованою економікою є безперечним. З однієї сторони, іллегалізована економіка провокує нелегальну міграцію, пред'являючи попит саме на дешеву та беззахисну працю мігрантів, заохочуючи їх відмову від легалізації свого статусу.

Суб'єкти іллегалізованої економіки являють собою організаційно оформлену сукупність, діяльність якої здійснюється по налагодженому механізму з притаманним йому алгоритмом злочинів. При взаємодії різнорівневих суб'єктів у процесі іллегалізованої економічної діяльності формуються стійкі механізми нелегальних зв'язків між ними, між ними та суб'єктами легальної економіки, норми та правила, які підпорядковують їхню діяльність в тих чи інших сферах іллегалізованої економіки.

Таким чином, інституційний механізм протидії криміналізації економіки можна визначити як систему державних органів зі спеціальними та загально-соціальними функціями, що перебувають в організаційно-

правовій та інформаційній взаємодії та координації з метою зниження інтенсивності процесів криміналізації економіки, нейтралізації детермінаційних факторів цих процесів та обмеження їх негативного впливу на рівень соціально-економічного розвитку держави, її фінансову та економічну безпеку.

Київська ТПП має на меті сприяння розвитку національної економіки та її інтеграції у світову систему, зміцнення ринкових механізмів, надання практичної допомоги підприємствам усіх форм власності і представництва інтересів підприємства організацій – членів Палати у відносинах з місцевими органами державної виконавчої влади. Спектр діяльності Палати дуже широкий і спрямований на встановлення ділових контактів між українськими та зарубіжними організаціями, освоєння нових форм співробітництва, участь у здійсненні міжнародних програм та проведення ділових зустрічей, бізнес-місій, конференцій та презентацій.

Серед основних послуг, які надає Київська ТПП своїм членам – проведення експертиз, контроль якості та кількості товарів, визначення їхньої вартості, видача сертифікатів походження, декларування зовнішньоторговельних операцій, штрихове кодування, юридичний супровід, аналітика та мовні переклади, рекламно-видавничі послуги. ТПП України видає сертифікати походження товару, які є необхідними документами при експортних операціях, а також займається штрихкодуванням та ліцензуванням товарних знаків, інтелектуальної власності та надає інші супроводжувальні для міжнародної торгівлі послуги. Всі ці послуги є необхідними для українських експортерів. Це підтверджується меншою кореляційною залежністю обсягів членської бази від обсягу підприємств-імпортерів товарів і послуг. Однією із місій Палати є сприяння розвитку зовнішньоекономічних зв'язків, встановленню контактів між вітчизняними та зарубіжними підприємцями.

З метою встановлення прямих зв'язків між українськими підприємцями і представниками зарубіжних ділових кіл проводяться зустрічі, переговори, семінари, конференції та інші міжнародні заходи як в Києві, так і за кордоном. Налагоджено і підтримується конструктивне співробітництво з багатьма зарубіжними посольствами та торговими місіями в Києві, а також посольствами та торговими місіями Києва за кордоном.

Дослідження проблеми визначення сутності інституційного механізму протидії криміналізації економіки дозволило отримати такі висновки. З огляду на те, що в умовах дисфункцій державних органів тіньова та кримінальна економіка виконують компенсаторні функції задля задоволення мотивуючих інтересів учасників господарських відносин, очевидною є потреба у формуванні інституцій, які б нейтралізували функціональність кримінальної економіки як суспільного інституту. Україна у зв'язку з процесами криміналізації економіки знаходиться у пошуку оптимального балансу між регулюючою та репресивною парадигмами в процесі реформування відповідних державних органів.

Згідно аналізу міжнародного досвіду встановлено, що інститут торговопромислових палат є однією з широко розповсюджених у світі форм самоврядування підприємництва. ТПП визнано вищим рівнем організації бізнес-асоціацій. Багатогалузевий характер діяльності ТПП сприяють залучення до них підприємців і швидке зростання їхньої кількості у світі. ТПП країн співдружності, поряд з основними функціями, протягом багатьох років проводять експертизу імпортованих із-за кордону обладнання, технологій і товарів на предмет відповідності їх за якістю, кількістю та комплектністю умовам укладених угод, здійснюють патентно-ліцензійну та сертифікаційну діяльність, що, на перший погляд, не є суттєвим, проте без цього неможливий контроль та порядок на ринку, боротьба з контрабандою та фальсифікацією товарів. Це значно підсилює вплив діяльності ТПП як на економічний розвиток держави, так і на міжнародні відносини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Антипов В.І. Тіньова економіка та економічна злочинність, світові тенденції, українські реалії та правові засоби контролю. В., 2012. С.
2. Бандурка О. М. Протидія злочинності та профілактика злочинів: монографія. МВС України, Харків. ун-т внутр. справ. Х.: ХНУВС, 2011. 308 с.
3. Білоус В. Т. Деякі питання щодо боротьби з відмиванням «брудних» грошей. Право і безпека. 2003. № 2. С. 156-162.
4. Бойко А. Організована економічна злочинність у період переходу України до ринкової економік. Вісник Львівського університету. Серія юридична / Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. Л., 2008. Вип. 46. С. 169-177.
5. Болдирь Г. М. Моделі поведінки торгово-промислової палати як інформаційного агента в системі взаємодії бізнесу та влади. Вісник економічної науки України. 2009. № 1(15). С. 39 – 43.
6. Буркальцева Д. Д. Інституціональне забезпечення економічної безпеки України : монографія / Д. Д. Буркальцева; Наук.-дослід. економ. ін-т. К.: Знання України, 2012. 347 с.
7. Варналій З.С. Детінізація економіки як чинник забезпечення національної безпеки України. Науковий вісник. Львів, 2018. Вип.1 С. 3-20
8. Предборський В. А. Економічна безпека держави: монографія / В. А. Предборський. — К.: Кондор, 2005.— 391 с..
9. Гурняк І. Л. Рейтингова оцінка торгово-промислових палат регіонів України. Економічні ЕСЕ. К.: Інститут реформ, 2003. Вип. 16. С. 57 – 60.
10. Міністерство розвитку торгівлі та сільського господарства України URL: <https://www.me.gov.ua/?lang=uk-UA> (дата звернення 10.09.2020)
11. Гуторова Н. О. Кримінально-правова охорона державних фінансів України: монографія. Х.: Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2011. 384 с.

12. Дарноптих Г. Ю. Службова злочинність у сфері економіки як системна внутрішня загроза економічній безпеці держави. Проблеми запобігання службовим злочинам у сфері господарської діяльності: матеріали наук.-практ. семінару (м. Харків, 9 листоп. 2004 р.). К.; Х.: Юрінком Інтер, 2004. С. 29-32.
13. Дмитренко Е. Міжнародні стандарти створення і діяльності спеціального антикорупційного органу в Україні. Вісник Національної академії прокуратури України. 2015. № 1. С. 29–34.
14. Добкіна К. Р. Торгово-промислова палата України: історико- правові аспекти виникнення та становлення. Вісник прокуратури. 2008. № 8. С. 120-124.
15. Дрьомін В. М. Формування тіньової економіки у сфері господарської діяльності як соціального інституту. Актуальні проблеми держави та права: зб. наук. пр. / голов. ред. С. В. Ківалов; МОН України, Нац. ун-т «Одес. юрид. акад.». Одеса, 2010. Вип. 56. С. 23-30.
16. Дудніков А. Л. Проблеми взаємодії правоохоронних і контролюючих органів при розслідуванні злочинів у сфері економічної діяльності. Проблеми законності: респ. міжвід. наук. зб. / Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого. Харків, 2002. Вип. 52. С. 136-142.
17. Економічна безпека держави: сутність та напрями формування: монографія / [Л. С. Шевченко, О. А. Гриценко, С. М. Макуха та ін.]; за ред. Л. С. Шевченко; Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого. Х.: Право, 2009. – 312 с.
18. Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика. У 3 кн. Кн. 1. Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки. К.: Ін Юре, 2007. 424 с.
19. Захарченко В. Ю. Удосконалення законодавства у сфері протидії корупції в Україні. Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). 2016. № 1. С. 3-10.

20. Їжак О. І. Європейський досвід організації системи протидії економічній злочинності. Аналітична записка [Електронний ресурс] / О. І. Їжак. Національний інститут стратегічних досліджень при Президентові України. URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/1106/> (дата звернення 12.06.2020)
21. Катеринчук І. Міжнародне співробітництво в боротьбі із злочинами у сфері зовнішньоекономічної діяльності. Підприємництво, господарство і право. 2016. № 12. С. 91-93.
22. Каткова А. Г. Механізми боротьби з корупцією різних країн світу: порівняльно-правовий аналіз. Митна справа. 2014. № 6 (2, 2). С. 347-352.
23. Качмар Б. М. Проблеми протидії організованій злочинності та удосконалення кримінального і кримінального процесуального законодавства на сучасному етапі розвитку України. Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. 2014. № 1. С. 40-49.
24. Користін О. Є. Організована економічна злочинність в Україні: сучасний стан і стратегія протидії. Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. 2011. № 1. С. 78–88.
25. Науменко С. В. Регіональна палата – ключ до нових. Діловий вісник. 2003. № 4 (107). С. 22 – 23.
26. Про торгово-промислові палати в Україні: Закон України від 2 грудня 1997 р. № 671/97-ВР. Відомості Верховної Ради України. № 13. С. 52.
27. Проблеми детінізації економіки України в сфері оподаткування: шляхи вирішення. URL: <http://www.legalactivity.com.ua> (дата звернення 12.09.2020)
28. Пшонка О. Г. Роль Торгово-промышленных палат в системе международной экономики. Проблемы развития внешнеэкономических

- связей и привлечения иностранных инвестиций: региональный аспект: сборник научных трудов. Донецк: Дон НУ, 2001. С. 205 – 209
29. Київська ТПП – Члени URL : <http://kievchambler.org.ua> (дата звернення 15.09.2020)
 30. Шевчук В. О. Вплив бюджету на макроекономічні показники . Фінанси України. 2019. № 3. С. 3
 31. Шулькевич В.В. Проблеми детінізації економіки України в сфері оподаткування. URL : <http://probl-economy.kpi.ua/pdf/2012-40.pdf1> (дата звернення 13.10.2020).
 32. Воробйова О.В. Інституціонально-правовий порядок 2005. – 156 с.
 33. Голіна В. В. Запобігання злочинності (теорія і практика) : навч. посіб. / В. В. Голіна. – Х. : Нац. юрид. акад. України, 2011. – 120 с.
 34. Комісарчук Ю. А. Детінізація економічних відносин в Україні, 2006. – 22 с.
 35. Турчинов О. В. Тіньова економіка: теоретичні основи дослідження / О. В. Турчинов. — К.: АртЕк, 1995. — 300 с
 36. Власюк О. С. Теорія і практика економічної безпеки в системі науки про економіку: наук. доповідь / О. С. Власюк. — К.: Нац. ін-т пробл. міжнар. безпеки при РНБО України, 2010. — 48 с.